

U ŽARIŠTU: AKADEMSKA ZAJEDNICA I ETIKA

Akademsko nepoštenje: odmak od (ne)etičnosti pojedince i kritika sustava

Gloria Zmijarević, Karin Doolan, Sven Marčelić

Polazište ovoga rada je stav da koliko god pojedinac treba osobno odgovarati za svoje akademski nepoštene radnje, u središte rasprave o akademskom nepoštenju treba staviti i širi društveni i politički kontekst kao i karakteristike znanstvenog i obrazovnog sustava koji takve radnje potiču

Medijsko izvještavanje o visokom obrazovanju u Hrvatskoj početkom 2017. godine obilježila je tema akademskog nepoštenja. Povod tomu su bile optužbe da je aktualni ministar znanosti i obrazovanja dijelove tuđeg znanstvenog rada predstavio kao svoje, odnosno da je plagirao. Prema našim uvidima, zajednički nazivnik medijskog izvještavanja o "Aferi Plagijat" kao i brojnih reakcija stručne i opće javnosti bila je individualizacija krivnje, pri čemu se fokusom na odgovornost pojedinca rasprava svela na (ne)etičnost počinitelja, a kao logično rješenje se nametnulo (samo)kažnjavanje pojedinca, bilo primjerice ostavkom ili otkazom. Slični diskurs individualizacije krivnje mogli smo pratiti i u "Aferi Indeks". I tada se radilo o optužbama za neetično ponašanje pojedinaca, najvećim dijelom u vidu osobnog uzimanja ili posredovanja u procesu uzimanja novčane naknade za upise na studije i ocjene. Pojedinci su u tom slučaju kažnjeni zabranom obavljanja djelatnosti u znanstveno-nastavnom zvanju, a neki i zatvorskom kaznom, dok su karakteristike obrazovnog sustava koje su omogućile te radnje ostale netaknute. Polazište ovoga rada je da koliko god pojedinac treba osobno odgovarati za svoje akademski nepoštene radnje, u središte rasprave o akademskom nepoštenju treba staviti i širi društveni i politički kontekst kao i karakteristike znanstvenog i obrazovnog sustava koji takve radnje potiču. U kontekstu znanosti, ovakav je pristup na tragu zaključka Kasapović (2012: 41) kako su mreže u hrvatskoj akademskoj zajednici koje omogućavaju nepotizam,

Gloria Zmijarević, diplomirala sociologiju na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru s temom akademskog nepoštenja među studentima. E-pošta: gloriazmijarevic@gmail.com

Karin Doolan, zamjenica pročelnika Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru. E-pošta: kdoolan@unizd.hr

Sven Marčelić, viši asistent na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru. E-pošta: smarceli@unizd.hr

Tablica 1. Učestalost akademski nepoštenih radnji kod studenata i studentica

	Nikada	Rijetko	Povremeno	Često	Uvijek	M	SD
1. Prepisujem odgovore od kolega tijekom pismenog ispita.	54 (27,84)	90 (46,39)	42 (21,65)	6 (3,09)	2 (1,03)	2,0	0,85
2. Dopuštam ostalim studentima da prepisuju od mene na pismenom ispitu.	10 (5,2)	36 (18,56)	61 (31,44)	51 (26,29)	36 (18,56)	3,3	1,13
3. Šapćem odgovore drugim studentima tijekom pismenog ili usmenog ispita.	24 (12,37)	70 (36,08)	65 (33,51)	26 (13,4)	9 (4,64)	2,6	1,02
4. Dopuštam ostalim studentima da prepisuju domaću zadaću, seminare, eseje od mene.	12 (6,19)	38 (19,59)	62 (31,96)	48 (24,74)	34 (17,53)	3,3	1,15
5. Koristim nedozvoljene bilješke (šalabahtere) za vrijeme ispita.	75 (39,66)	78 (40,21)	27 (13,92)	11 (5,67)	3 (1,55)	1,9	0,94
6. Prepisujem tuđe zadaće, seminare, eseje ili slično.	55 (29,35)	70 (36,08)	57 (29,38)	11 (5,67)	1 (0,52)	2,1	0,91
7. Koristim osobna poznanstva s profesorima/icama kako bih dobio/la dobru ocjenu (na ispitu ili konačno).	186 (95,88)	5 (2,58)	2 (1,03)	0	1 (0,52)	1,1	0,38
8. Saznajem ispitna pitanja od drugih studenata unaprijed.	14 (7,22)	48 (24,74)	57 (29,38)	52 (26,8)	23 (11,86)	3,1	1,13
9. Prepisujem rečenice, dijelove rada ili cijeli rad iz prethodnih godina ili drugih kolegija za novi rad.	110 (56,70)	53 (23,32)	24 (12,37)	6 (3,09)	1 (0,52)	1,6	0,85
10. Prepisujem poglavlje ili tekst iz knjige bez navođenja literature.	112 (57,73)	44 (22,68)	33 (17,01)	5 (2,58)	0	1,6	0,85
11. Potpisujem druge studente kada ih nema na predavanju.	50 (27,77)	53 (27,32)	3 (19,59)	34 (17,53)	19 (9,79)	2,6	1,31
12. Platim nekome da napiše neki zadatak za mene.	183 (94,33)	7 (3,61)	2 (1,03)	2 (1,03)	0	1,1	0,40
13. Krivotvorim ispričnice.	181 (93,29)	5 (2,58)	7 (3,61)	0	1 (0,52)	1,1	0,49
14. Radim na zadatku s drugima, kada je zadan individualni rad.	54 (27,84)	71 (36,59)	47 (24,23)	18 (9,28)	4 (2,06)	2,2	1,02

klijentelizam i monopolizam "mnogo opasniji i pogubniji fenomen za razvoj hrvatske znanosti od svakoga pojedinačnog plagijatorskog slučaja".

Iako je pisanje rada potaknuto "Aferom Plagijat", u radu se bavimo širim pojmom akademskog nepoštenja i to u obrazovnoj vertikali. Namjera nam je na osnovu dostupnih empirijskih uvida poentirati problematičnu uobičajenost nepoštenih radnji u našem obrazovnom sustavu te posebno problematizirati strukture koje to učvršćuju.

Učestalost akademski nepoštenih radnji

Iako ne postoji jedinstvena definicija pojma "akademsko nepoštenje", najčešće je to krovni naziv za predstavljanje tuđeg rada kao svojeg, što uključuje primjerice prepisivanje na ispitima, prepisivanje zadaća ili pak plagiranje, ali zahvaća i postupke kao što su falsifikacija istraživačkih podataka (v. na pr. Henning i sur, 2013). Na osnovnoškolskoj razini, recentno istraživanje Ristić Dedić, Jokić, Matić, Košutić i Šabić (2017) provedeno u svim javnim osnovnim školama u četiri hrvatske županije: Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj i Međimurskoj, pokazuje kako skoro trećina učenika i učenica osmih razreda odgovara kako "često" (23,2 posto) ili "gotovo uvijek" (8,7 posto) prepisuje domaće zadaće, 47,7 posto navodi kako "rijetko" prepisuje, a samo petina navodi da "gotovo nikad" ne prepisuje.

broj 29 - ožujak 2017.

Navedeni podaci ukazuju da je prepisivanje raširena praksa među anketiranim osnovnoškolcima s obzirom da i odgovor "rijetko" sugerira instance prepisivanja.

Iako ne postoji jedinstvena definicija pojma "akademsko nepoštenje", najčešće je to krovni naziv za predstavljanje tuđeg rada kao svojeg, što uključuje primjerice prepisivanje na ispitima, prepisivanje zadaća ili pak plagiranje, ali zahvaća i postupke kao što su falsifikacija istraživačkih podataka

Prema istraživanju Šimić Šašić i Klarin (2009), praksa prepisivanja uobičajena je i na srednjoškolskoj razini. Na uzorku učenika i učenica srednjih škola u gradu Zadru, autorice zaključuju kako je varanje raširena pojava: 92,7 posto učenika i učenica u njihovom

Tablica 2. Moguće posljedice akademski nepoštenog djelovanja

	Bilo bi me sram	Moji kolege bi me ukorili	Dobio/la bi službeni sankciju, bio/la bi kažnjen/a	Ništa se ne bi dogodilo
1. Prepisujem odgovore od kolega tijekom pismenog ispita.	77 (39,69)	1 (0,52)	81 (41,75)	35 (18,04)
2. Dopuštam ostalim studentima da prepisuju od mene na pismenom ispitu.	34 (17,53)	3 (1,55)	56 (28,87)	101 (52,06)
3. Šapćem odgovore drugim studentima tijekom pismenog ili usmenog ispita.	41 (21,13)	2 (1,03)	81 (41,75)	70 (36,08)
4. Dopuštam ostalim studentima da prepisuju domaću zadaću, seminare, eseje od mene.	24 (12,37)	1 (0,52)	47 (24,23)	112 (62,87)
5. Koristim nedozvoljene bilješke (šalabahtere) za vrijeme ispita.	54 (27,84)	2 (1,03)	113 (58,25)	25 (12,89)
6. Prepisujem tuđe zadaće, seminare, eseje ili slično.	55 (28,35)	8 (4,12)	64 (32,99)	67 (34,54)
7. Koristim osobna poznanstva s profesorima/icama kako bih dobio/la dobru ocjenu (na ispitu ili konačno).	60 (30,93)	23 (11,86)	45 (22,19)	66 (34,02)
8. Saznajem ispitna pitanja od drugih studenata unaprijed.	22 (11,34)	7 (3,61)	14 (7,22)	151 (77,84)
9. Prepisujem rečenice, dijelove rada ili cijeli rad iz prethodnih godina ili drugih kolegija za novi rad.	50 (25,77)	1 (0,52)	100 (51,55)	43 (22,16)
10. Prepisujem poglavlje ili tekst iz knjige bez navođenja literature.	43 (22,16)	2 (1,03)	89 (45,88)	60 (30,93)
11. Potpisujem druge studente kada ih nema na predavanju.	56 (28,87)	7 (3,61)	67 (34,54)	64 (32,99)
12. Platim nekome da napiše neki zadatak za mene.	50 (25,77)	7 (3,61)	47 (24,23)	90 (46,39)
13. Krivotvorim ispričnice.	39 (20,1)	1 (0,52)	107 (55,15)	47 (24,23)
14. Radim na zadatku s drugima, kada je zadan individualni rad.	46 (23,71)	3 (1,55)	14 (7,22)	131 (67,53)

uzorku izjavljuje da je varalo u školi barem jedanput ili više puta. Radi se najčešće o tome da učenici dopuštaju drugim učenicima da prepisuju od njih na pismenim ispitima, da prepisuju domaću zadaću te uključuje šaptanje drugim učenicima na usmenom ili pismenom ispitu. Autorice zaključuju kako je "varanje u školi učenička svakodnevica te da je ono za njih prihvatljivo u svim svojim oblicima" (Šimić Šašić i Klarin, 2009: 1009).

Kao što je slučaj i s prethodnim obrazovnim razinama, rijetka su istraživanja o učestalosti nepoštenih radnji na hrvatskim visokim učilištima pri čemu dostupna istraživanja ukazuju na perzistentnost nepoštenog ponašanja i na visokoškolskoj razini. Na uzorku studenata i studentica medicinskih fakulteta u Hrvatskoj, Kukolja Taradi, Taradi i Đogaš (2012) ilustriraju raširenost varanja: 97 posto ispitanika i ispitanica navelo je da je koristilo neku metodu varanja u svom studiju. Pupovac, Bilić-Zulle i Petrovečki (2008) pak navode kako 65 posto hrvatskih studenata i studentica u njihovom uzorku smatra da je samo-plagiranje opravdano i prihvatljivo, a 20 posto smatra da je varanje na ispitima prihvatljivo.

Godine 2015. na Sveučilištu u Zadru provedeno je anketno istraživanje o raširenosti akademskog nepoštenja među studentima i studenticama kao i njihovim stavovima o takvom ponašanju (Zmijarević, 2015). U istraživanju je sudjelovalo 194 studenata/ica Sveučilišta u Zadru s 1. i 3. godine preddiplomskog studija. *Tablica 1* prikazuje učestalost akademski

nepoštenih radnji kod anketiranih studenata i studentica.

Od akademski nepoštenih radnji za koje ih se pitalo u anketi, studenti i studentice najčešće potpisuju druge studente kada ih nema na predavanju, dopuštaju drugima da prepisuju od njih domaću zadaću, seminare ili eseje te da prepisuju od njih na pismenom ispitu. Odgovori sugeriraju kako su izraženije akademski nepoštene radnje koje se moguće doživljavaju kao izraz kolegijalnosti. Zanimljivo je primijetiti da je trećina ispita-

**Odgovori sugeriraju kako su
izraženije akademski nepoštene
radnje koje se moguće doživljavaju
kao izraz kolegijalnosti**

nih priznala da prepisuje tuđe zadaće, seminare ili eseje, a oko petine da prepisuje poglavlje ili tekst iz knjige bez navođenja literature.

Nalazi navedenih i drugih istraživanja (na pr. Štambuk, Maričić i Hanzec, 2015), prema kojima su akademski nepoštene radnje integralni aspekt obrazovnih iskustava učenika i učenica te studenata i studentica, govore u prilog tezi da su takve radnje strukturni problem hrvatskog obrazovnog sustava.

Tablica 3. Karakteristike visokoškolskih institucija koje potiču odnosno obeshrabruju akademski nepoštene radnje

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	M	SD
1. Profesori ne motre ponašanje studenata ispravno, tako da studentima omogućuju varanje.	20 (10,31)	56 (28,87)	78 (40,21)	34 (17,53)	6 (3,09)	2,7	0,97
2. Profesori samo upozoravaju i ignoriraju ako se utvrdi varanje.	15 (7,73)	59 (30,41)	64 (32,99)	49 (25,26)	7 (3,61)	2,9	1,00
3. Moji vršnjaci općenito misle da je varanje i plagiranje u redu.	5 (2,58)	20 (10,31)	55 (23,35)	84 (43,29)	30 (15,46)	3,6	0,96
4. Da na sveučilištu postoji računalni program koji otkriva plagijate studenti ne bi plagirali radove.	9 (4,64)	38 (19,59)	52 (26,8)	65 (33,51)	30 (15,46)	3,4	1,10
5. Kad bi na početku studija studenti slušali kolegij koji govori o akademskom nepoštenju, to bi smanjilo broj akademski nepoštenog ponašanja.	34 (17,53)	72 (37,11)	62 (31,96)	23 (11,86)	3 (1,55)	2,4	0,96
6. Svi studenti bi na početku studija trebali biti upoznati s posljedicama akademskog nepoštenja.	1 (0,52)	5 (2,58)	19 (9,79)	103 (53,09)	66 (34,02)	4,2	0,75
7. Na fakultetu je moguće više varati nego što je to u srednjoj školi.	34 (17,53)	74 (38,14)	63 (36,47)	17 (8,76)	6 (3,09)	2,4	0,98
8. Osobno sam primijetio/la da barem još jedan student/ica pokazuje akademsko nepoštenja mnogo puta na ovom sveučilištu.	8 (4,12)	18 (9,28)	37 (19,07)	70 (36,08)	61 (31,44)	3,8	1,10
9. Profesori na ovom sveučilištu ne daju studentima potpune informacije u vezi onoga što znači akademsko nepoštenje.	14 (7,22)	26 (13,4)	69 (35,57)	65 (33,51)	20 (10,31)	3,3	1,05
10. Nema pravila ili se ne spominju pravila o akademskom nepoštenju na ovom sveučilištu.	31 (15,98)	55 (28,35)	57 (29,38)	38 (19,59)	13 (6,7)	2,7	1,15
11. Da su pitanja na ispitima esejskog tipa manje bi se varalo.	15 (7,75)	35 (18,04)	50 (25,77)	71 (36,59)	23 (11,86)	3,3	1,12

Moguće posljedice akademski nepoštenog djelovanja

Iz perspektive srednjoškolskih učenika i učenica, a prema nalazima Šimić Šašić i Klarin (2009: 1010), varanje je učestalo jer "nema ozbiljnih posljedica za onoga tko vara". Radi se o nalazu koji je u skladu s brojnim drugim istraživanjima koja pokazuju da percepcija o ozbiljnosti sankcije utječe na to hoće li netko prepisivati ili ne (v. na pr. Ogilvie i Stewart, 2010). U istraživa-

odgovorima zahvaćene moguće posljedice vezane za osobnu razinu, društvenu i institucionalnu. Rezultati su prikazani u *Tablici 2*.

Na osnovi *Tablice 2* možemo zaključiti kako među studentima i studenticama ne postoji bojazan da bi ih njihovi kolege i kolegice mogli ukoriti zbog akademski nepoštenog djelovanja, što ne iznenađuje s obzirom na učestalost akademski nepoštenih radnji prikazanih u *Tablici 1*. U vidu posljedica, studenti i studentice su nešto skloniji iskazati da bi ih bilo sram ako bi bili uhvaćeni u nekoj akademski nepoštenoj radnji, a posebice ako bi ih se uhvatilo u prepisivanju odgovora od kolega tijekom pismenog ispita. Studente bi najmanje bilo sram ako bi ih se uhvatilo da saznaju ispitna pitanja od drugih studenata unaprijed, što prema odgovorima prikazanim u *Tablici 1* često čine.

Što se tiče sankcija na razini obrazovne institucije, ispitani studenti i studentice očekuju najstrože kazne za korištenje nedozvoljenih bilježaka na ispitima, za krivotvorenje ispričnica te prepisivanje rečenica, dijelova rada ili pak cijelog rada iz prethodnih godina ili drugih kolegija za novi rad. Naime, više od pola ispitanika i ispitanica odgovorilo je potvrdno na ove tvrdnje. S druge strane, za neke akademski nepoštene radnje više od pola studentica i studenata ne očekuju nikakve sankcije. Ove radnje uključuju saznavanje ispitnih pitanja od drugih studenata unaprijed, rad na zadatku s drugima kada je zadan individualni rad, zatim dopuštanje drugim studentima da prepisuju domaće zadaće, seminare i eseje od ispitanika te dopuštanje drugim studentima prepisivanje na pismenom ispitu. Ovi rezultati ukazuju da iako postoje određene sankcije za akademski nepošteno djelovanje na razini institucije na kojoj

Nalazi istraživanja prema kojima su akademski nepoštene radnje integralni aspekt obrazovnih iskustava učenika i učenica te studenata i studentica, govore u prilog tezi da su takve radnje strukturni problem hrvatskog obrazovnog sustava

nju Zmijarević (2015), studentice i studente zadarskog Sveučilišta se pitalo da procjene što bi bilo kada bi ih se uhvatilo u nekoj akademski nepoštenoj radnji pri čemu su u ponuđenim

je istraživanje provedeno, radi se o sankcijama koje ne zahvaćaju sve akademski nepoštene radnje, odnosno prepoznaje ih samo dio studentskog tijela. U kontekstu u kojem su sankcije za određene akademski nepoštene radnje ozbiljne i jasne, očekivali bismo da bi skoro svi studenti naveli da bi za te radnje, na primjer za prepisivanje od kolega tijekom pismenog ispita, dobili službenu sankciju.

Odgovornost obrazovnih institucija

Nedostatne sankcije na razini obrazovnih institucija su jedno moguće objašnjenje za raširenost akademski nepoštenih radnji u hrvatskom obrazovnom kontekstu. No, nalazi pokazuju da su učenici i učenice skloniji varanju i kada je "slab nadzor za vrijeme ispita", kada je "loša organizacija ispita", kada je "ispit jako težak" ili procjenjuju da "nije pravedan" (Šimić Šašić i Klarin, 2009). Ovdje je važno primijetiti da forma ispita može biti više ili manje poticajna za varanje: odgovore na esejski tip pitanja je dakako teže prepisati od odgovora na pitanja zatvorenog tipa. S druge strane, nalazi pokazuju i kako učenici i učenice

Nedostatne sankcije na razini obrazovnih institucija su jedno moguće objašnjenje za raširenost akademski nepoštenih radnji u hrvatskom obrazovnom kontekstu

češće varaju i zato što žele imati dobre ocjene te zato što ne stignu učiti. Želju za dobrom ocjenom kao razlogom za varanje zanimljivo je interpretirati u kontekstu motivacijskih teorija. Vizek Vidović i sur. (2003) opisuju ekstrinzičnu motivaciju kao oblikovanu vanjskim čimbenicima (na pr. ocjenom), a intrinzičnu motivaciju kao oblikovanu onim što nas "iznutra" navodi na aktivnost (na pr. želja za znanjem). Istraživanje Smith i sur. (2007) na tri sveučilišta u Sjedinjenim Državama pokazalo je kako više intrinzično motivirani studenti rjeđe sudjeluju u akademski nepoštenim radnjama od onih čija je motivacija više ekstrinzična. Bliže hrvatskom kontekstu, u istraživanju Čuljak, Šunjić i Ljubičić (2013: 279), koje je provedeno na četiri fakulteta u Bosni i Hercegovini, utvrđeno je da se studenti "koji studiranje percipiraju važnim, korisnim i zanimljivim nešto rjeđe odlučuju na varanje u akademskom kontekstu". Ovakvi radovi otvaraju pitanja o karakteristikama školstva, poput naglasaka na ocjenjivanju u hrvatskom obrazovnom kontekstu, koje mogu negativno utjecati na intrinzičnu motivaciju.

Zmijarević (2015) u svom radu ispituje moguće djelovanje visokoškolskih institucija na akademski nepoštene radnje studenata i studentica kroz niz tvrdnji koje su prikazane u *Tablici 3*.

S jedne strane, prikazani podaci potvrđuju nalaze iz *Tablice 1* o učestalosti akademski nepoštenog ponašanja među ispitanim studentima i studenticama: 68,2 posto studenata i studentica navodi kako su osobno primijetili da su se barem još jedan kolega ili kolegica više puta ponašali akademski nepošteno.

Posebno zabrinjavajuća je procjena skoro 59 posto ispitanih studenata i studentica kako njihovi vršnjaci općenito misle da je varanje i plagiranje u redu, što ilustrira ukorijenjenost akademski nepoštenih radnji u hrvatskom obrazovnom sustavu i doprinosi objašnjenju zašto studenti međusobno ne osuđuju takvo djelovanje. U *Tablici 3* se ističu rezultati za tvrdnju "Svi studenti bi na početku studija trebali biti upoznati s posljedicama akademskog nepoštenja": čak 87 posto ispitanika i ispitanica slaže se s ovom tvrdnjom, iako prema prikazanim podacima ne misle da bi to upoznavanje trebalo biti u formi kolegija. S druge strane, 44 posto studenata/ica smatra kako profesori "ne daju studentima potpune informacije u vezi onoga što znači akademsko nepoštenje". Za skoro polovicu ispitanika/ca postojanje računalnoga programa koji otkriva plagijate pozitivno bi utjecalo na učestalost plagiranja, kao što bi i ispitni esejskoga tipa na praksu varanja na ispitima.

Gdje leži odgovornost izvan obrazovnog sustava?

Kao što smo naznačili na početku ovoga teksta, u javnom diskursu se odgovornost za akademsko nepoštenje najčešće reducira na pojedinca. U prethodnom smo dijelu nastojali apostrofirati neke od karakteristika obrazovnih institucija koje potiču odnosno obeshrabruju akademski nepoštene radnje, a u ovom dijelu ukorijenjenost akademskog nepoštenja u našem obrazovnom sustavu lociramo i u širi politički i društveni kontekst obilježen nepotizmom i korupcijom koji se prelijevaju i u pravne postupke vezane za akademsko nepoštenje. Naime, ono što se događa u obrazovnom sustavu ne može se odvojiti od šire društveno-političke dinamike. Prema Štambuk, Maričić i Hanzec, Šimić Šašić i Klarin (2009) te Pupovac, Bilić-Zulle i Petrovečki (2008), prisutnost nepoštenja i kriminaliteta u društvu te njihovo nesankcioniranje pridonosi prihvatljivosti varanja u školama. Dodatno, poruke koju političari šalju onima u obrazovnom procesu vezano za akademsko nepoštenje nipošto nisu poticaj za njegovo adresiranje. Više je hrvatskih političara prozvano zbog plagiranja pri čemu je izostala njihova dostatna

Nalazimo se u situaciji u kojoj zainteresirani pojedinci presuđuju unutar deklarativno bezinteresnog sustava, a odluke se legitimiraju upravo time da su provedene kroz sustav

javna osuda takvog ponašanja kao i primjerene sankcije. U pogledu potonjega, a oslanjajući se na Luhmannovu (1992) ideju legitimacije kroz proceduru, u današnjem, pravno-birokratsko utemeljenome svijetu, pravni postupak odvija se kroz proces kojeg legitimira upravo procedura – sud, tužba, žalba, odvjetnik, presuda i ostali elementi i sudionici pravnog procesa.

U pozadini te ideje je da se procedura odvija unutar neutralnog sustava u kojemu se odluke i presude donose bezinteresno. U hrvatskom akademskom kontekstu ta je odlika procedure problematična jer se odluke često donose u malim akademskim zajednicama u kojima se akteri međusobno poznaju (problem neutralnosti zbog osobnih odnosa), a s druge strane ona postaje osobito problematična kada se radi o odlukama u uvjetima asimetrije moći. U tome kontekstu može se promatrati i uzroke neefikasnosti rješavanja problema plagijata, jer izostanak neutralnosti doprinosi manjku volje za pokretanjem postupaka, dok s druge strane postoji i mogućnost da se postupak odvija pod okolnostima pritiska koji proizlaze iz dimenzije osobnih odnosa, ali i u kontekstu pritiska. To je dobro poznato iz velikog broja sudskih slučajeva, a u našem akademskom kontekstu, koje ima i svoje procedure koje su još interesnije obojane, ta je vrsta legitimacije time još ciničnija. Drugim riječima, nalazimo se u situaciji u kojoj zainteresirani pojedinci presuđuju unutar deklarativno bezinteresnog sustava, a odluke se legitimiraju upravo time da su provedene kroz sustav.

Zaključak

Predstavljeni nalazi o učestalosti akademski nepoštenih radnji u cijeloj obrazovnoj vertikali u Hrvatskoj sugeriraju kako je akademsko nepoštenje integralni dio našeg obrazovnog sustava. Opseg problema potvrđuju i rezultati istraživanja poput onoga Zmijarević (2015) da više od pola ispitanih studenata i studentica smatra kako njihovi vršnjaci misle da je varanje i plagiranje u redu. U takvom kontekstu prihvatljivosti prepisivanja, "Afera Plagijat" nije samo izolirani primjer akademski nepoštenog djelovanja, već ilustracija strukturnog problema hrvatskoga školstva i znanosti. Dapače, neke karakteristike školstva ne samo da ne obeshrabruju akademski nepoštene radnje već ih naprotiv potiču. Prenaglašenost ocjenjivanja te ispitna pitanja zatvorenog tipa su primjeri toga u sustavu obrazovanja. Potrebno je stoga pomaknuti u javnosti isključivi fokus na (ne)etičnosti pojedinaca u kontekstu akademskog nepoštenja prema nužnosti uvođenja promjena u sustav. Na razini obrazovnih institucija, čini se da bi intervencije obrazovnih politika u smjeru jačanja intrinzične motivacije učenika/ca i studenata/ica za obrazovnim sadržajem, boljeg formata ispita, uvođenja tehnoloških inovacija poput računalnih programa za detektiranje plagiranja, boljeg informiranja o akademski nepoštenom ponašanju i sankcijama za takvo ponašanje te njihovo sustavno provođenje mogli biti vrijedan korak prema njegovanju obrazovne klime u kojoj je akademski nepošteno djelovanje nedopustivo. No, kako obrazovni sustav ne djeluje u vakuumu već reflektira i šire društvene, političke i ekonomske procese, ključno je da se i u tom širem kontekstu grade mehanizmi koji onemogućuju neetično ponašanje.

Literatura

- Čuljak, Anita; Šunjić, Marijana i Ljubičić, Antoaneta (2013) Motivacijske odrednice varanja u akademskom kontekstu. *Zbornik radova Kongresa psihologa Bosne i Hercegovine* 3: 273-284.
- Henning, Marcus; Ram, Sanya; Malpas, Phillipa; Sisley, Richard; Thompson, Andrea i Hawken, Susan (2013) Reasons for academic honesty and dishonesty with solutions: a study of pharmacy and medical students in New Zealand. *Journal of Medical Ethics* 40 (10): 702-709.
- Kasapović, Mirjana (2012) Anatomija jednog plagijata i mreže u koju se plagijator upleo. *Političke analize* 3 (9): 41-52.
- Kukolja Taradi, Sunčana; Taradi, Milan i Đogaš, Zoran (2012) Croatian medical students see academic dishonesty as an acceptable behaviour: a cross sectional multicampus study. *Journal of Medical Ethics* 38 (6): 376-379.
- Luhmann, Niklas (1992) *Legitimacija kroz proceduru*. Zagreb: Naprijed.
- Ogilvie, James i Stewart, Anna (2010) The Integration of Rational Choice and Self-Efficacy Theories: A Situational Analysis of Student Misconduct. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* 43 (1): 130-155.
- Pupovac, Vanja; Bilić-Zulle, Lidija i Petrovečki, Mladen (2008) On academic plagiarism in Europe. An analytic approach based on four studies. U: Comas, Ruben i Sureda, Jaume (ur) Academic cyberplagiarism [online dossier]. *Digithum*, 10. http://www.uoc.edu/digithum/10/dt/eng/pupovac_bilic-zulle-petroveckii.pdf Pristupljeno 10. ožujka 2017.
- Ristić Dedić, Zrinka; Jokić, Boris; Matić, Jelena; Košutić, Iva i Šabić, Josip (2017) *Kakve su navike učenja, obrasci pisanja (prepisivanja) domaćih zadaća i percepcija meritokracije? - Populacijska perspektiva: Krapinsko-zagorska, Međimurska, Varaždinska i Zagrebačka županija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Smith, Kenneth; Davy, Jeanette; Rosenberg, Donald i Haight, Timothy (2009) The role of motivation and attitude on cheating among business students. *Journal of Academic and Business Ethics* 84 (1): 12-37.
- Šimić Šašić, Slavica i Klarin, Mira (2009) Varanje u srednjim školama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. *Društvena istraživanja* 18 (6): 999-1022.
- Štambuk, Marina; Maričić, Antonija i Hanzec, Ivana (2015) Cheating is Unacceptable, but...Teacher's Perceptions of and Reactions to Students' Cheating at Schools and Universities. *Croatian Journal of Education* 17 (4): 259-288.
- Vizek Vidović, Vlasta; Rijavec, Majda; Vlahović Štetić, Vesna i Miljković, Dubravka (2003) *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP, VERN'.
- Zmijarević, Gloria (2015) *Akademsko nepoštenje među studentima Sveučilišta u Zadru: učestalost i stavovi* (neobjavljeni diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru. ■